੧ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਜੰਗ ਨਾਲੇ ਜੋਗ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਗੋਲ ਮਾਰਕਿਟ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110 001 ਫੋਨ : 23363510

Jang Nale Jog

Bhai Sahib Bhai Vir Singh

© ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਨਵੀਂ ਅਡੀਸ਼ਨ ਜਨਵਰੀ 2005

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪ੍ਰਿੰਟਰ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੈਸ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਮੁੱਲ : **20/-** ਰੁਪਏ

ਬੇਨਤੀ

ਇਹ ਲੇਖ "ਜੰਗ ਨਾਲੇ ਜੋਗ" ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਲਈ, ਜੋ (੨, ਜਨਵਰੀ, ੧੯੪੪) ਪੋਹ ਦੀ ੧੮ ਸੰ:ਗੁ:ਨਾ:ਸਾ: ੪੭੫, ਬਿ: ੨੦੦੦ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸੀ, ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਕਦੋਂ ਕਦੋਂ ਛਪਿਆ, ਇਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਕਿਸੇ ਸਜਨ ਪਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਣਾ ਜੀ। ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਹ ਟ੍ਰੈਕਟ ੧ ਜਨਵਰੀ, ੧੯੯੩ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ੨੦੦੫ ਵਿਚ ਕੰਪਿਊਟਰਾਇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਯਾ ਤ੍ਰੁਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀਓ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਜਨਵਰੀ, ੨੦੦੫

੧ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਜੰਗ ਨਾਲੇ ਜੋਗ

੧. ਜੰਗ

ਹੁਨਾਲੇ ਦੀ ਰੁਤ, ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਗਰਮੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਤੇ ਚੁਭਵੀਂ, ਪਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਹਵਾ। ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇਕ ਉੱਚੀ ਟਿੱਬੀ ਹੈ, ਇਸ ਟਿੱਬੀ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਹਨ ਤੇ ਟਿੱਬੀ ਦੇ ਉਚੇਰੇ ਥਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀਰ ਆਸਨ ਜਮਾਏ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇਕ ਭਜਾਨਕ ਤੀਰ ਛੋੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ੂਕਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਡਾਢੀ ਦੂਰ ਵਾਟ ਤੇ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਉਤੋਂ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਲਸ਼ਕਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਫਨੀਅਰ ਵਾਂਙੂ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ 'ਖਾਨਾ'। ਪਹਿਰੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸ।

ਖਾਨਾ (ਨੇੜੇ ਆ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ, ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ)- ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਅੱਜ ਦਾ ਰੰਗ ਮੁਕ ਗਿਆ। ਆਪ ਸਿਆਣ ਹੀ ਗਏ ਹੋਸੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ- ਹਾਂ ਹੁਣ ਮਝੈਲਾਂ ਵਲੋਂ ਤੀਰ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਦੀਹਦੀ, ਨਾਂ ਹੀ ਤਲਵਾਰ, ਸਾਂਗ, ਸੈਹਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਜਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗੂੰਜਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਚੁਪ ਹੈ; ਪਰ ਦੱਸ ਕਿ ਤੂੰ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਕੇ ਕੀਹ ਆਇਆ ਹੈਂ?

ਖਾਨਾ- ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਜਦ ਮਝੈਲਾਂ ਵਲੋਂ ਚੁਪ ਹੋ ਗਈ।..... ਹਾਂ ਸਚੀ, ਚੁਪ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ, (ਅਝਕ ਕੇ) ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਸਤਾ ਵਜ਼ੀਰੇ ਨੇ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਦੇਖੋ ਕੀਹ ਗਲ ਹੈ। ਜਦ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈਓਸੁ ਤਾਂ ਢਾਬ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਲਈ ਇਕ ਦਸਤਾ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਜਦ ਢਾਬ ਸੁੱਕੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਪਈ ਦੀ ਖਬਰ ਇਸ ਦਸਤੇ ਨੇ ਲਿਆਕੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀਹ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੇ ਕੀਹ ਉਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਫੇਰ ਆਨ ਫਾਨ ਵਿਚ ਖਬਰ ਲਸ਼ਕਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਜਿਸ ਪਾਣੀ ਲਈ ਲੜੇ ਮਰੇ ਸਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਸੁਰਾਬ* ਹੋ ਨਿਕਲਿਆ। ਆਬ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਢਾਬ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਹਫਲਾ ਤਫਲੀ ਪੈ ਗਈ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਦਲ ਨੂੰ ਵਿਆਕੁਲ ਵੇਖਕੇ ਸਾਡੇ ਚੋਧਰੀ ਨੂੰ ਸੱਦਕੇ ਮਸਲਤ ਪੁੱਛੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਦਾਨ ਮਾਰ ਲਿਆ ਨੇ, ਰਹਿ ਬਣ ਆਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਏਥੇ ਠਹਿਰਨਾ ਜੇ ਤਾਂ ਢਾਬ ਖੁਦਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬੇਆਬ ਪਈ ਹੈ। ਹਾਂ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪੀ ਗਿਆ, ਖੁਦਾ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਹੁਕਮ। ਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਜੋ ਇਸ ਸੁੱਕੀ ਸੜੀ ਵਿਚ ਡਟੇ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸ਼ਰਬਤ ਨਾਲ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਰੇ ਕਰਦੇ ਪਾਰਲੇ ਲੋਕ ਨੂੰ ਕੌਸਰ (ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਿਠੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਰੋਵਰ) ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਟੁਰ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਲਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਹੁਣ ਰੱਬ ਭਲਾ ਕਰੇ ਸਭਸਦਾ, ਅਗੇ ਚਲੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੀਹ ਕੋਹ ਪੰਧ ਜੇ, ਤੇ ਜੇ ਮੁੜੇ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂ ਜੇ ਅੱਠ ਦਸ ਕੋਹ ਦੇ ਆਨ ਮਾਨ। ਮੇਰੀ ਮਲਵਈ ਦੀ ਮਤ ਵਿਚ ਏਥੇ ਠਹਿਰਨਾ ਯਾ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾਂ ਬਿਨ ਆਈਓਂ ਮਰਨਾ ਜੇ। ਮੌਤ, ਹਾਂ ਜੀਓ, ਮੌਤ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਏ ਆਪੇ, ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ, ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਮੁੜਨ ਵਿਚ ਸਲਾਮਤੀ ਏ। ਅੱਠੀਂ ਦਸੀਂ ਕੋਹੀਂ ਪਹਿਰ ਦੋਪਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਾਂਗੇ। ਓਥੇ ਹੈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਲਸ਼ਕਰ ਜੋਗਾ ਪਾਣੀ, ਅੱਗੋਂ ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ

ਸੁਲਤਾਨੀ।" ਐਦਾਂ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਬੇਝੱਕ ਹੋਕੇ ਖਰੀ ਖਰੀ ਗਲ ਆਖ ਦਿੱਤੀ ਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ!

ਲਓ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਗਲ ਬਾਤ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਨ੍ਵਾਬ ਨੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ। ਓਹ ਬੀ ਸੁਣਕੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਆਖਣ ਲਗੇ-ਹਜ਼ੂਰ! ਵੈਰੀ ਮਾਰਕੇ ਬਾ-ਦਿਲ ਹੋਇਆ ਦਲ ਬੇਦਿਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਲਏ ਹਨ, ਇਕ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦਾ ਛੱਡਿਆ, ਫਤੇ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫਤੇ ਹੋ ਬੀ ਗਈ ਏ ਸੱਚ ਮੁੱਚ, ਪਰ ਸੁੱਕੀ ਬੇਆਬੀ ਢਾਬ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਪੈਂਦੀ ਏ ਪਾਣੀ ਵਾਂਙੂ ਪੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤੇ ਨਿਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬੇਬਾਦਲ ਅਸਮਾਨ ਦਲ ਨੂੰ ਬੇਦਿਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸਿਪਾਹੀ ਅਲਅਤਸ਼, ਅਲਅਤਸ਼* ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗੇ ਵਧਣੋਂ ਪੈਰ ਸੰਕੋਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਨਾਂਹ' ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਹੀ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਰੋਹਬ ਕੀ ਰਹਿਸੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਖਬਰੇ ਵਣ ਵਣ ਵਿਚੋਂ ਉਗਮ ਪੈਣ ਤੇ ਕੀਹ ਕੀਹ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ। ਮਾਲਵਾ ਹੈ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦਾ ਘੁਰਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਨਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਬੀ ਘਬਰਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਗਲ ਖਰੀ ਆਖੀ ਏ, ਇਹ ਜਾਣਕਾਰ ਏ ਦੇਸ਼ ਦਾ, ਖੈਰਖ਼ਾਹ ਏ ਸਰਕਾਰ ਦਾ। ਹੁਣ ਫਤੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਪੀਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾਉਣ ਲਈ ਮੁੜ ਪਓ ਪਿੱਛੇ। ਜਿੱਥੇ ਲੈ ਚਲੇ ਚੌਧਰੀ।

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਹੋ ਹਵਾਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀਓ! ਮਗਰ ਪਿਛੇ ਕੂਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਚੁਪਾਤੇ ਖਿਸਕ ਆਯਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਖਬਰ ਪੁਚਾ ਦਿਆਂ ਕਿ ਵੈਰੀ ਟੁਰ ਗਏ ਜੇ ਤੇ ਸੱਜਣ ਜੋ ਕੱਲ ਬੇਦਾਵੇ ਪਏ ਲਿਖਦੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਮੈਲਾ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅੱਜ ਸਨਮੁਖ ਜੂਝਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਆਪਣੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਧੋਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਏ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪਏ ਬਿੱਟ ਬਿੱਟ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦ ਆਉਣ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਤੇ ਕਰ ਲੈਣ ਸਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਅਸੀਂ ਜੁ ਨਾਂ ਰਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜੋਗੇ।

---

* ਹਾਇ ਪਿਆਸ, ਹਾਇ ਤ੍ਰੇਹ।

ਸਾਹਿਬ ਡਾਢੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ। ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਂਦੇ ਬੀ ਰਹੇ ਵਿਚ ਵਿਚ, ਫਿਰ ਬੋਲੇ:- ਖਾਨਿਆਂ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜ ਮਹਾਨ ਕਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਹਣਿਆਂ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਏਂ ਕਿ ਤੂੰ ਬੀ ਕੋਈ ਕਾਲੀ ਦਾ ਦਾਸ ਏਂ, ਦੂਜਾ ਕਾਲੀ ਦਾਸ?

ਖਾਨਾ- ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਲੋਕੀ ਤਾਂ ਆਜਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮੂਰਖ' ਆਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ 'ਮੁਰੱਖਾ'* ਹਨ। ਮੁਰੱਖਾ ਨਾਮ 'ਮੂਰਖ' ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਬਾਕੀ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰੀ ਹਾਂ, ਕੁਛ ਗਲਾਂ ਕਰ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ; ਫੇਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਲਵਾ ਸੇਵਕ ਦੇ 'ਚਾਉ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਦਿਲ-ਨੀਰ' ਵਿਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। **'ਬੋਲਾਇਆ ਬੋਲੀ ਤੇਰਾ'** ਮੈਂ ਸਿਖ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣੇ ਹਨ।

ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ-ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਖਾਨਾਂ ਤੂੰ ਬੜਾ ਨਿਮਕ ਹਲਾਲ ਹੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸੱਚਾ ਸਾਦਿਕ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈਂ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਬੀਰ ਆਸਨ ਤੋਂ ਉੱਠੇ, ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥੋਂ ਧਰਿਆ ਤੇ ਖਾਨੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਜਾਰ ਦੇਕੇ ਬਾਕੀ ਸੂਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੀਰ ਭੱਥੇ ਰੱਖਣੇ ਦੀ ਆਗਜਾ ਕਰਕੇ ਟਹਿਲਣ ਲਗ ਪਏ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪਹਿਰੇ ਤੋਂ ਇਕ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਤੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲਗਾ 'ਧੌਲੂ' ਆਇਆ ਖੜਾ ਹੈ।

ਖਾਨਾ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਆ ਗਿਆ:- ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੁਰਕ ਦਲ ਟੁਰ ਗਿਆ ਹੈ ਸਾਰਾ। ਨਵਾਬ, ਸਰਦਾਰ, ਲਸ਼ਕਰ ਸਭ ਸਫਨ ਸਫਾ ਹੋ ਗਏ, ਮੈਦਾਨ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਹੈ ਜੀਉਂਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ, ਹਾਂ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਮਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ, ਟੁੰਡ ਮੁੰਡ ਰੁੰਡ ਨਾਲ, ਤੜਫਦੇ ਤੇ ਨਾ ਤੁਰ ਸਕਣ ਜੋਗੇ

---

* ਮੁਰੱਖਾ ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ 'ਮੁਹਰੇ ਰਖਿਆ' ਭਾਵ ਰਹਨੁਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। 'ਖਾਨਾ' ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ 'ਮੁਰੱਖਾ' ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਕ ਕਟਾਖਜ ਸੱਟਣੇ ਲਈ।

ਨਾ ਲਿਜਾਏ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਘਾਇਲਾਂ ਨਾਲ* ਧੌਲਾ ਸਾਰੇ ਸੂੰਹ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, ਪੱਕੀ ਸੱਚੀ ਖਬਰ ਲਿਆਇਆ ਏ ਕਿ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਧਰ ਢਾਬ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ ਸਨਮੁਖ ਜੂਝਦੇ, ਰਤੂ ਨਾਲ ਹੋਲੀਆਂ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ, ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਕੁੰਮਕੁਮੇ ਉਡਾਉਂਦੇ ਆਪਾ ਵਾਰ ਦੂਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਲੈਣ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਾਨੋ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹੈਨ। ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੈਂ ਸੁਣੇ ਹਨ:-

"ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ
ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ॥
ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ॥"

ਪੁੱਛੋ ਨਾਂ ਹੁਣ ਚੱਲਕੇ, ਮਰੇ ਪਿਆਂ ਨੂੰ, ਪੁਤਰ ਜੁ ਹੋਏ। ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਨ- ਕੋਈ ਅਦਬਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਲਾਡਲੇ, ਕੋਈ ਵਿਗੜਕੇ ਸੰਵਰੇ, ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਬੀ ਏ ਖਿਡਾਵਾ, ਟਹਿਲੀਆ ਤੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਭੁਲਣਹਾਰ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ ਹੱਸ ਪਏ, ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਦਸ ਸਿੰਘ ਟੋਰੇ ਜੋ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣ ਤੇ ਸੂੰਹ ਭਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਜਾਰੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਬੀ ਉਸ ਸੁੱਕੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਢਾਬ ਵਿਚ ਰੱਤੂ ਦੇ ਲਹਿ ਲਹਾਉਂਦੇ ਲਹਿਰੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਜਾਰ ਹੋ ਪਏ ਤੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ:-

ਕਿਉਂ ਬਈ ਖਾਨਾ! ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਕੋਈ ਜੀਉਂਦਾ ਬੀ ਹੋਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਜਾਗਦਾ ਬੀ?

ਖਾਨਾ- ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੈਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਪਰ ਜਦ ਤੜ ਭੜ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਾਣ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਲੜਨ ਜੋਗਾ

---

* ਇਮ ਕਹਿ ਬਾਗ ਤੁਰੰਗਮ ਪ੍ਰੇਰੀ। ਚਲਜੋ ਸ਼ੀਘ੍ਰ ਕਰ ਸਭਿ ਕੋ ਪ੍ਰੇਰੀ॥੨੪॥
ਮ੍ਰਿਤੁ ਤੈ ਤਜੇ ਹੁਤੇ ਤਿਸ ਠੌਰਾ। ਘਾਇਲ ਕਹੁ ਬੀ ਛੋਰਤ ਦੌਰਾ।
ਬਿਨ ਜਲ ਤੇ ਤਰਫਤ ਬਹੁ ਮਰੇ। ਬਿਨ ਸਮਰਥ ਰਣ ਥਲ ਜੇ ਪਰੇ॥੨੫॥(ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂ:੬੦੨੬)

ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪ ਵਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ: ਤੂੰ ਨੂਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਆਇਆ ਏਂ, ਦੱਸ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਕਿ ਕੋਈ ਹੈ ਜੀਉਂਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਦਾਰੀ ਉਸਦੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਨੂੰ ਠੱਲਾ ਪਾ ਸਕੇ। ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਸਿਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਬਚਦਾ ਦੀਹਦਾ ਨਹੀਂ। ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਹਾਲ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ ਨਾਂ, ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਜੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਰੋਵੇ ਤੇ ਜੇ ਰੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਰਕ ਨਾਲ ਵਿਗੋਵੇ। ਸਿਖ ਹੋਯਾ ਆਪਦਾ, ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਨਾਂ ਹੋਇਆ, ਫੇਰ ਨੀਤੀ ਵਰਤਣੀ ਹੋਈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇਰੀ ਪਾਈ ਸਿਖਾਈ ਔਖੀ ਨੀਤੀ, ਨਾਲੇ ਸੱਚ ਨਾਲੇ ਨੀਤੀ। ਸੋ ਚੌਧਰੀ ਸੱਚ ਦੱਸੀ ਗਿਆ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੀ ਗਿਆ ਆਪਣਿਓਂ ਚਊਂ ਚਊਂ ਕਰਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ। ਹਾਂ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਚੌਧਰੀ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਕਰ ਗਿਆ ਏ, ਆਪਣੇ ਮਾਤਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋੜ ਗਿਆਂ ਏ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਬਚਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਘਾਇਲ ਨੂੰ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚੁਪਾਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਘਰੀਂ ਪੁਚਾ ਦੇਣ। ਮੈਨੂੰ ਏਨਾਂ ਈ ਪਤਾ ਏ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਚਲੋ ਆਪਣੀ ਨਦਰੀ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨਦਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਓ ਤੇ ਰੱਖ ਲਓ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਆਬੇਹਯਾਤ ਨਾਲ ਹਯਾਤੀ ਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀ ਚਾਹੇ ਆਪ ਦਾ ਏਥੇ ਰਖਣ ਨੂੰ, ਯਾ ਮੇਹਰ ਨਦਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰ ਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਪਾਰ ਬੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਢਾਬ ਵਰਗੇ ਭਉਜਲ ਤੋਂ, ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਘਲਣਾ ਜੇ ਅੱਗੇ।

੨.

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂਾਬ ਸਰਹਿੰਦ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸਹੁੰਵਾਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਚਾਕੇ, ਕੁਰਾਨ ਜ਼ਾਮਨ ਦੇਕੇ, ਸਣੇ ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਆਪਣੇ ਰਾਹੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਅਮਾਨ ਦੇਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਰੋਪੜ ਲਾਗੇ ਤਾਂ ਸਖਤ

ਕਟਾ ਵੱਢ ਕੀਤੀਓਸੁ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਆ ਠਹਿਰੇ ਤਾਂ ਓਥੇ ਬੀ ਫੌਜਾਂ ਘੱਲਕੇ ਮੁਹਾਸਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੰਗਾਈ ਤਾਜ਼ਾ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਟੁੱਟ ਪਿਆ। ਓਥੇ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਤੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਖਜਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ਸੇ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਨ ਪੋਹ ਦੀਆਂ ਤੇ ਹੁਣ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ ਸਨ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਬੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਦੀਆਂ ਪੁੰਗਰਦੀਆਂ ਲਗਰਾਂ, ਇਨਸਾਨੀ ਦਿਲ ਦੀ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਵਿਨਾਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਫੇਰ ਓਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਕੜਨ ਦੇ ਹੀਲੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਝੂਠ ਸੱਚ ਤੇ ਤੋਲੇ ਤੂਫਾਨ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਇਕ ਖ਼ਤ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀਆਂ ਰਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੁੱਛਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਘੱਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਖਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਰਪੋਰਟਾਂ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁਵਾਬ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੂਾਬ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੰਗੀ ਤਾਕਤ ਤੋੜ ਦੇਣ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਮੇਰੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਬੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਸਰਦ ਮਿਹਰੀ ਵਿਚ ਖੂੰਨ ਸਰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਐਸਾ ਪਾਪ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵਰਗਾ ਸੰਗ-ਦਿਲ ਬੀ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਅਦਲ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲੇ ਰੱਖਣ ਖ਼ਾਤਰ ਕੁਛ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰ ਨਾਂ ਬੈਠੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨ ਨਿਕਲੇ

ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾਂ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਪਾਯਾ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਲਖਮੀਰ ਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਘੱਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਘੱਲ ਦਿਓ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੀਰਾਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਘੱਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੀਲੇ ਜਦ ਕਾਰਗਰ ਨਾਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਕ ਫ਼ੌਜ ਤਯਾਰ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਤੇ ਆ ਦਬਕਿਆ।

ਉਸਦੇ ਅੱਪੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਸੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੇ ਕਿ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਾਝੇ ਤੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਹੀਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਯਾ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਸਿਖ ਚਲੇ ਗਏ ਸੇ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਸੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣੀ, ਦੂਜਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੰਨ ਜਾਣ ਤਾਂ ਆਪ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰਾ ਦੇਣ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਨਾਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਲਿਖਾ ਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਸਿਖ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬਿਦਾਵਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪਧਾਰ ਗਏ। ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਤੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਦੇਖਕੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਟਿੱਬੀ ਤੇ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਿਛੇ। ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ 'ਖਾਨਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਗੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਵਹੀਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਦ ਜਥੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ। ਜਥੇਦਾਰ ਸੀ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਨਾਲ ਚਾਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਨਿਤਰੇ, ਪੰਜਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨਾਲ ਲੜਕੇ ਮਰਾਂਗੇ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆ ਜਾਓ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਇਕ ਲੀਕ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਛ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਬੀ ਲੀਕ ਟੱਪ ਆਏ ਤਦ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਹੈਫ

ਹੈ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕਿ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਜਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਜਾਰ ਕਰੀਏ ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਲੈਕੇ ਜਾਈਏ। ਆਏ ਸਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਲੀ ਸੁਆਹ ਧੋਣ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਗੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕਾਲੀ ਕੱਟ ਸਿਆਹੀ ਮਲਕੇ, ਜੋ ਨਾਂ ਲੋਕ ਉਤਰੇਗੀ ਤੇ ਨਾਂ ਪਰਲੋਕ, ਜੋ ਨਾਂ ਅਜ ਉਤਰੇਗੀ, ਨਾ ਕੱਲ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਸੋਂ। ਸਦਾ ਦੀ ਮੁਕਾਲਕ ਤੇ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮੁਕਾਲਕ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਮਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਲਹੂ ਹੀ ਧੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਓ ਮਿਤਰੋ ਖੇਡ ਜਾਓ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਜਿੱਤ ਲਓ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਜੱਸ। ਮਜਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਤੁਰਕ ਦੀ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜ਼ਾ ਪੁਚਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਡਾ ਜੀਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਜ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਜਾਦੂ ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਪਿਆ* ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਨਾਂ ਮੁੜਿਆ ਪਿੱਛੇ, ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਭ ਲੀਕ ਟੱਪ ਆਏ ਤੇ ਖਿਦਰਾਣੇ ਤੇ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਜੰਗ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਲਈ।

ਏਥੇ ਢਾਬ ਦੇ ਢਾਹੇ ਉੱਤੇ ਬੇਰੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਚਾਦਰੇ ਤੇ ਨਾਲ ਆਂਦੇ ਸਾਇਬਾਨ ਪਾ ਦਿਤੇ, ਦੂਰੋਂ ਜਾਪੇ ਕਿ ਤੰਬੂ ਡੇਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਢਾਬ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਦੇ ਲੁਕਵੇਂ ਥਾਂ ਬੀ ਮੱਲ ਲਏ ਤੇ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬੀ ਮਿਥ ਲਈ। ਜਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਦਾ ਦੇ ਸੁੱਕਣ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁੱਕ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਿਖਾਂ ਸਣੇ

---

* ਕਈ ਆਖਦੇ ਹੈਨ ਕਿ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਜੋ, ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਤਰੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਉਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।